

ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРСПЕКТИВИ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ШАНХАЙСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СПІВРОБІТНИЦТВА

У статті аналізується ймовірність реалізації прогнозів щодо можливої трансформації Шанхайської організації співробітництва, як міждержавної сукупності стратегічних партнерів, у воєнно-політичний блок.

Ключові слова: Шанхайська організація співробітництва (ШОС), воєнно-політичний блок, стратегічне партнерство, трансформація.

The article analyzes the possibility of realization of prognoses on the Shanghai Cooperation Organization probable transformation as intergovernmental aggregate of strategic partners into a military and political block.

Key words: the Shanghai Cooperation Organization (SCO), military and political block, strategic partnership, transformation.

В статті анализируется вероятность осуществления прогнозов о возможной трансформации Шанхайской организации сотрудничества, как межгосударственной совокупности стратегических партнеров, в воєнно-політический блок.

Ключевые слова: Шанхайская организация сотрудничества (ШОС), воєнно-політический блок, стратегическое партнерство, трансформация.

Неоднозначні й навіть суперечливі за своїми наслідками процеси глобалізації сучасного світу, ускладнені всеохоплюючою фінансовою кризою, динамічно змінюють його військово-політичне обличчя. Це, в свою чергу, активізує прогностичну діяльність різного роду аналітиків, які намагаються виробити належним чином обґрунтовані й вмотивовані моделі тактичної і стратегічної трансформації тих чи інших глобальних і регіональних міжнародних систем, із яких, врешті-решт, і формується базове тло світової воєнно-політичної мапи. Стосується усе зазначене і Шанхайської організації співробітництва (ШОС), перспективи різнотипної трансформації якої жваво обговорюються представниками різних наук.

Почнемо з невеликої історичної довідки. Датою створення ШОС вважається 15 червня 2001 р., коли (що символічно) в найбільшому за кількістю населення (майже 26 млн. осіб) місті планети – Шанхаї – на самміті вищих керівників Казахстану (Нурсултан Назарбаєв), Киргизії (Аскар Акаєв), Китаю (Цзян Цземін), Росії (Володимир Путін), Таджикистану (Емомалі Рахмонов) й Узбекистану (Іслам Карімов) була прийнята спільна «Декларація про створення Шанхайської організації співробітництва». У ній лідери означених країн пообіцяли «надавати пріоритетне значення регіональній безпеці й докладати усіх зусиль, потрібних для її забезпечення», а також узгодили спільну «Шанхайську конвенцію про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом», зміст якої значною мірою зрозумілий уже із самої назви означеного документу. Таким чином, ШОС була утворена

як міжнародна організація, метою якої було проголошено «побудову нового демократичного, справедливого і раціонального політичного й економічного міжнародного порядку» [1].

Як бачимо, з самого початку існування ШОС в її базових установчих документах фігурувала потужна військово-стратегічна складова, яка впродовж наступного десятиліття лише посилювалася. Уже 7 червня 2002 р. на другому самміті голів держав-членів у Санкт-Петербурзі була прийнята «Хартія ШОС», котру одразу зареєстрували в Секретаріаті ООН, завершивши в такий спосіб інституційне оформлення організації. І цією «Хартією» до шовієвських органів міждержавного рівня одразу долучилася «Регіональна антитерористична структура» (РАТС) [2], в межах якої з 17 червня 2004 р. запрацював постійно діючий Виконавчий комітет на чолі з директором – представником узбецьких «компетентних органів» генерал-лейтенантом В. Т. Касимовим. За підсумками наступного Московського самміту ШОС (2003 р.) «Декларація глав держав-членів ШОС» пообіцяла «конкретизувати предметну взаємодію в рамках ШОС» та «звернула увагу на необхідність забезпечення ефективності співробітництва між зовнішньополітичними, оборонними і правоохоронними відомствами» аби перетворити означену організацію на спроможну «зробити помітний внесок у безпечний і стабільний розвиток не лише на її просторі, а й у світі в цілому» [3]. А своєрідною вершиною амбітних воєнно-стратегічних намірів ШОС як міжнародної організації стала «Бішкекська декларація» глав держав-членів ШОС від 16 серпня 2007 р.,

якою лідери заявили, що стабільність і безпеку в Центральній Азії місцеві держави можуть забезпечити силами самих держав даного регіону «на базі місцевих регіональних міжнародних об'єднань», а для цього форматом спеціального договору пообіцяли «розвивати співробітництво по лінії міністерств оборони в різних формах» [4].

Мета означеного співробітництва була дипломатично озвучена координатором РФ в організації, послом з особливих доручень К. М. Барським, який зазначив, що створення ШОС «стало природною реакцією держав-засновників цього об'єднання на небезпечне зростання загроз тероризму, сепаратизму й екстремізму на фоні загального розбалансування системи міжнародних відносин, що склалася по завершенні холодної війни. Щоб переломити негативні тенденції, надійно забезпечити власну і регіональну безпеку» [5].

Текстові декларації про необхідність військово-стратегічного зближення країн ШОС почали невдовзі реалізовуватися у практичній площині оборонного співробітництва. Своєрідним апогеєм означених акцій стали доволі масштабні спільні військові навчання «Мирна місія-2007» на полігоні російського міністерства оборони Чебаркуль, що в Челябінській області. У цих серпневих маневрах взяли участь військові частини і з'єднання п'яти шосівських армій (Росії, Китаю, Казахстану, Таджикистану й Киргизії) та група узбецьких штабних офіцерів. Представлені на навчаннях були також військові спостерігачі з Ірану й Монголії, в той час як прохання американської сторони про допуск своїх військових експертів на маневри було відхилено.

Проте треба визнати, що військові навчання під брендом «Мирна місія» проходили і раніше, і у доволі солідних масштабах. Так у «Мирній місії-2005» брали участь 10 тисяч російських і китайських військово-службовців, включаючи сили обох флотів. Трохи скромнішими (лише 3 тис. учасників) виявились масштаби «Мирної місії-2009». Але усі ці маневри мали формат лише двосторонніх російсько-китайських навчань, і тільки «Мирна місія-2007» пройшла у форматі ШОС, що і дало можливість багатьом експертам побачити саме в них перший крок до практичного переростання означеної міжнародної організації в «азійське НАТО» [6].

Офіційно маневри «Мирна місія-2007» були презентовані як «антитерористичні навчання», але кількість задіяних у них військовослужбовців та рівень керівництва дають підстави оцінити їх скоріше як відпрацювання повноцінної військової операції армійського рівня, що відрізнялася від аналогічних маневрів доби «Варшавського Договору» лише лінгвістичним найменуванням «умовно розгромлених» на цих навчаннях супостатів – у радянські часи їх би назвали «умовним супротивником», а тепер політкоректно іменують «терористами». Судить самі.

Рівень управління. Штабний етап навчань розпочався в китайському Урумчі під головуванням тогочасного начальника Генерального штабу Народно-Визвольної Армії Китаю генерала Лян Гуанле (梁光烈). Навчаннями на власне полігоні Чебаркуль керував перший заступник головному Сухопутних військ ЗС

РФ генерал-полковник Володимир Молтенський, а наглядали за перебігом маневрів тогочасні керівники генеральних штабів збройних сил Росії (генерал армії Юрій Балуєвський), Казахстану (генерал армії Мухтар Алтинбаєв), Киргизії (генерал-майор Борис Югай) і Таджикистану (генерал-лейтенант Раміль Надиров), а також заступник Об'єднаного штабу ЗС Узбекистану генерал-майор Носирбек Усманбеков.

Масштаб задіяних військ. З російської сторони у навчаннях взяла мотострілецька дивізія повного складу (34-а Сімферопольська Червонознаменна ордена Суворова) з повним спектром відповідного озброєння і техніки – дивізія, яка свого часу активно воювала у Чечні з реальними терористами ще в першу кампанію 1994-1996 рр. З нею у маневрах активно взаємодіяли ракетно-бомбова авіація армійського і фронтового рівня, кілька елітних підрозділів повітрянодесантних і внутрішніх військ. Загальна кількість російських військовослужбовців, задіяних у навчаннях, оцінюється у 2 тис. вояків лише бойових підрозділів (не рахуючи тилових й забезпечуючих частин). Ще 1600 військово-службовців підкинули китайці – і теж у супроводі ударних гелікоптерів G-9 і Mi-17, штурмовиків G-7A, а також 120 одиниць наземної бойової техніки рівня БМП і БТР.

Масштаб китайської військової участі у навчаннях виявився настільки великим, що Казахстан навіть побоювався в останній момент пропустити відповідні ешелони з технікою через свою територію [7], і тому китайська бронетехніка прибула до полігону Чебаркуль обхідним маршрутом через КПП «Маньчжурія» російсько-маньчжурського кордону, проїхавши при цьому 5 тис. погонних залізничних кілометрів.

Істотно скромніше за чисельним складом були представлені у маневрах Казахстан і Таджикистан, але й вони направили до Чебаркуля по десантно-штурмовій роті парашутистів у сто бійців кожна. А от стосовно Киргизії ситуація була специфічною: кількість учасників найменша – лише три десятки бійців, але це була еліта киргизького війська – десантно-штурмовий взвод спецпризначення «Скорпіон».

Таким чином, у загальних параметрах з урахуванням супроводжуваних частин тилового і забезпечуючого призначення в «антитерористичних» навчаннях «Мирна місія-2007» було задіяно близько восьми тисяч військовослужбовців і більше тисячі одиниць бойової техніки. Під час відпрацювання військових операцій учасники маневрів витратили 700 тисяч патронів автоматного й кулеметного рівня, 17 тис. боєзарядів для БМП і 5 тис. для гранатометів, а також майже 2 тис. танкових і гарматних набоїв, із яких китайці привезли увесь навчальний боєзапас з собою, а всі інші учасники маневрів витрачали набої російського походження [8]. Не дивно, що на проведення «Мирної місії – 2007» російський бюджет витратив близько 2 млрд. рублів.

Завершувалися навчання у присутності усіх шести вищих державних керівників країн-членів ШОС, які 17 серпня 2007 р. на власні очі милувалися вправними діями шосівських армій на «антитерористичних» маневрах. Не дивно, що московський кореспондент британської «Дейлі телеграф» Едріан Бломфілд (Adrian Blomfield) відгукнувся на означені маневри в

тому плані, що ШОС іде шляхом переростання у «Другий Варшавський Пакт» [9], а отже не сьогодні-завтра може перетворитися на повнокровний антинатівський воєнно-політичний блок («anti-Nato alliance»). А тут ще пройшов жовтневий 2007 р. самміт країн-членів ШОС у Душанбе, підсумки якого окремі російські політологи оцінили як початок формування «військово-політичного блоку країн ОДКБ і ШОС, свого роду китайсько-російського НАТО, реально спроможного кинути виклик США та їхнім союзникам на всьому євразійському просторі» [10].

Аналітикам, які з ностальгією згадують часи біполярного блокового протистояння, ідея побачити в ШОС прообраз можливої антизахідної військово-політичної організації, дуже сподобалася, що гарантувало означеним прогнозам популярність і затребуваність. І почалось...

Військовий експерт С.Г. Лузянін побачив, що регіональні проекти ШОС у сфері безпеки «є конкурентами проектам НАТО» [11]. Згадали про видатного російського історіософа Ю.І. Семенова, який ще у 2003 р. пророкував, що «складеться [антизахідний] союз Росії, Китаю й Індії, що стане ядром, навколо якого з'єднаються якщо не всі, то більшість країн периферії» [12]. Інший військовий аналітик А.Ф. Клименко заявив, що ШОС має бути готовою до проведення «спільних операцій (по типу контртерористичної операції в Афганістані) за участі як поліцейських сил і сил спеціальних операцій, так і регулярних збройних сил» задля забезпечення спільної безпеки «не лише мирними, а й воєнними засобами» [13]. Ще далі від військових експертів пішла в оцінках воєнно-блокових перспектив ШОС політолог Н.В. Серебрякова, яка дійшла висновку, що означена організація своєю «інструменталістською багатовекторною політикою», свідомо чи ні, уже створила в регіоні Центрально-Східної Азії «біполярну систему стримування»: з одного боку ШОС – з іншого проекти НАТО [14]. А тут ще голова Громадської координаційної ради на підтримку ШОС російський генерал-майор запасу Л.І. Шершнев договорився до того, що оскільки в світі вже іде «Четверта світова війна» [15], то щоб вистояти в ній ШОС має не просто консолідуватися у воєнно-політичний альянс, а й цементувати його створенням загальноблокової «єдиної цивілізаційної ідеології ШОС». Навіть більше: «Цілеспрямованим створенням нової ідеологічної єдності ШОС» з метою побудови «ідеального соціально-економічного життєустрою на глибоких духовно-моральних засадах, здоровому глузді, совісті, справедливості, правди», в основу яких Л. І. Шершнев пропонує покласти коктейль із ідей Федора Достоєвського, Дмитра Менделєєва, Володимира Вернадського та «Великого Аятолли Імама Хомейні» [16]. Найпоміркованішими на такому фоні виглядали прогнози російських політологів-сходознавців М. І. Крупянка й Л. Г. Арешидзе, які стверджували, що ШОС «зможе стати сильним опонентом НАТО» тільки якщо «розширятиметься за рахунок країн-спостерігачів – Індії, Ірану або Пакистану» [17].

А тепер спробуємо оцінити означені аргументи.

Почнемо з дефініції. Що вважати воєнно-політичним блоком. Військова енциклопедія тлумачить це поняття

як «розрахований на тривалий період військово-політичний союз кількох держав, який створюється, зазвичай, у мирний час і передбачає координацію політичних, економічних і воєнних дій» [18]. «Велика Радянська енциклопедія» уточнює, що воєнно-політичний блок створюється для «спільних дій заради вирішення спільних політичних, економічних і воєнних задач» [19]. Німецький варіант «Вільної енциклопедії» подає визначення поняття «воєнного блоку» (Militärbündnis) як «союз, укладений різними державами задля воєнного співробітництва» [20], але додає до цього визначення своєрідну класифікацію означених воєнних блоків на прості й оборонні (Defensivbündnis). В першому варіанті усі члени означеного воєнно-політичного блоку мають за будь-якої війни виступати проти супротивника спільно. В останньому варіанті у разі, коли один із партнерів по такому союзу сам напав на когось, механізм вступу у таку війну інших членів означеного союзу не активізується.

Якщо прийняти усі означені дефініції як незаперечні й остаточно виважені, такі визначення загалом віддзеркалюють організаційну сутність ШОС. У членів ШОС є багато «спільних політичних, економічних і воєнних задач», які можна розв'язувати лише спільними зусиллями. Зокрема, Росія явно потребує воєнно-політичної стабільності в Середній Азії, але не може її надійно забезпечити власними зусиллями, а її місцеві союзники по Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ) є скоріше споживачами, аніж творцями безпеки (останнє особливо стосується Таджикистану й Киргизії [21]). В той же час гарантувати її спільно з потужним Китаєм є справою цілком реальною, та ще й західних конкурентів можна у регіоні при цьому потіснити. Китай же, своєю чергою, хотів би бачити в Центральній Азії та Росії надійно захищений «стратегічний тил» з солідними запасами сировини, енергоносіїв і навіть технологій, який згідно класичним китайським воєнним доктринам треба «берегти, захищати й охороняти» від усіх супротивників. Спираючись на формат ШОС, державам-учасникам значно легше боротися з ісламським екстремізмом, сепаратизмом і тероризмом, за що відповідає згадана вище РАТС. Але й у співробітництві військових відомств рівень відносин опустився з міждержавного до міжвідомчого у травні 2008 р., коли Концепція військового співробітництва держав-членів ШОС була на нараді глав оборонних відомств організації трансформована в Угоду про співробітництво між міністерствами оборони країн-членів ШОС [22]. І на цьому фоні глави держав-членів ШОС продовжують підкреслювати, що воєнно-політичним блоком означена організація не є. Чим же вона є і чим може стати?

За останні десятиліття світова політологія збагатилася новими поняттями й термінами, які суттєво розширили спектр організаційних варіантів міждержавного співробітництва. В першу чергу це стосується власне поняття «військово-політичного блоку». Враховуючи мобільність, блискучість і надзвичайно прискорену руйнівну складову нинішніх збройних конфліктів в умовах потенційних знищувальних можливостей сучасних озброєнь, до уже згаданих вище ознак воєнно-політичної блоковості варто додати:

– наявність в рамках союзників по блоку наддержавних юридично зобов'язуючих документів про їхній обов'язковий вступ у війну при агресії проти когось із членів альянсу ззовні;

Означені документи мають чітко визначати ситуації, коли вступає в дію механізм автоматичного виконання партнерами по блоку своїх союзницьких зобов'язань у воєнній сфері, включаючи навіть можливий перелік таких третіх країн, проти яких механізм не може бути застосований. В рамках ШОС такого документа не приймалося і на порядку денному він не стоїть...

– наявність наддержавних військово-управлінських інституцій штабного рівня з повноваженнями оперативного управління військовими формуваннями усіх членів блоку в умовах кризових ситуацій;

Такий орган мав би за зразком Комітету об'єднаних штабів НАТО розробити спільні узгоджені плани можливих бойових операцій усіх союзних армій у стандартних кризових ситуаціях та мати повноваження на їхнє введення в дію з правом віддавати відповідні накази командирам відповідних рангів усіх союзних військ в інтересах спільної перемоги. В системі ШОС створення такого штабу навіть не передбачається.

– наявність єдиного в межах усього блоку загальновідомого й поширеного, хоча б у командному середовищі військ, мовного простору, який би дав можливість командуванню усіх рівнів управляти військами шляхом віддачі однозначно зрозумілих підлеглими команд, гарантувати оперативну поєднаність штабів;

Не секрет, що в межах колишнього Варшавського Договору усі командири усіх союзних армій від вищого генералітету до хоча б полкового (а в реальності до батальйонного) рівня командування володіли основними засадами розмовної російської мови, орієнтувалися в російськомовній військовій термінології і цілком могли зрозуміти накази командирів і начальників вищого рівня, віддані означеною мовою. Аналогічним був і залишається статус англійської мови в межах блоку НАТО. А тепер згадаємо ШОС. Військові начальники пострадянських республік російські команди, мабуть, зрозуміють. А китайці? Спробуйте в нинішніх умовах управляти діями кількох військових з'єднань на полі бою, якщо одні із них російськомовні, інші – китайськомовні? Віддайте команду китайській бригаді атакувати й захопити якийсь населений пункт російською мовою? Або зробіть те саме з узбецьким полком китайською? А без цього про спільні союзницькі операції в реаліях можливих кризових ситуацій говорити не доводиться. Можна, звичайно, для конкретних навчань мовно підготувати якусь конкретну бригаду або створити для спільних дій проти незначних терористичних угруповань двомовні елітні частини спецназу. Але чи зможуть такі союзники проводити спільні стратегічні операції – питання скоріше риторичне...

– запровадження в усіх категоріях високотехнологічної зброї єдиної системи розпізнавання «свій-чужий» з єдиною системою відповідних кодів;

В умовах сучасних передових армій така система в загальноблоковому масштабі функціонувала і присутня

лише в альянсах, де є чітко ідентифікуємий «старший», який сам-один цю систему формує, підтримує і в разі необхідності централізовано міняє. А держави-члени альянсу нижче рангом, будучи більшою мірою не творцями, а споживачами блокової безпеки, не маючи права щось у ній міняти. Бо інакше через несанкціоновані новації будь-який «свій» одразу стає «чужим» з відповідними трагічними наслідками. Однак забезпечити таку електронну «слухняність» (можна її назвати м'якше – «узгодженість») може лише один явний домінант блоку. Адже такий «старший» альянсу може в один момент так перепрограмувати систему «свій-чужий», що той союзник, якого хочуть провчити, в один момент стає настільки «чужим», що і в межах власної армії його ракети, літаки чи кораблі перестають один одного упізнавати як «своїх». А отже така система робить усіх інших членів альянсу абсолютно залежними від її контролера. Прийняти такий статус можуть лише однозначно слабкіші члени альянсу, які свідомо поступаються частиною свого воєнного суверенітету, ставлячи усі свої збройні можливості високотехнологічного рівня у повну залежність від блокового «гіганта». А якщо домінантів кілька? Як у ШОС, де є Росія і Китай? Якщо у такої системи буде контролер один – наприклад Росія, то вона зможе теоретично у будь-який момент ліквідувати всю систему «свій-чужий» свого китайського союзника. Якщо господар Китай – аналогічною буде ситуація навколо Збройних Сил РФ. А якщо господарів у системі двоє, то кожен із них буде наділений можливістю цілковито зруйнувати принципи розпізнавання «свій-чужий» для свого союзника. А переобладнати її за короткий час неможливо або надто дорого.

При цьому російські аналітики наполягають на тому, що для перетворення ШОС у воєнно-політичний блок виключно російській стороні має бути віддано технічне оснащення усіх стратегічних об'єктів в державах-членах ШОС. Включаючи усі урядові резиденції, де мають встановлюватися вироблені в межах російського Мінатому технічні засоби охорони єдиного стандарту [23]. Чи погодиться на такий сценарій китайська сторона? Навряд чи.

– створення підпорядкованих наддержавним органам управління колективних частин і з'єднань швидкого реагування (їх ще іменують військами постійної готовності) з повноваженнями перебувати чи вступати на територію будь-якого члена альянсу без додаткового узгодження цього питання з вищим місцевим політичним керівництвом означеної країни-члена блоку в разі кризових ситуацій;

Радянські війська в рамках ОВД стояли у Східній Німеччині, Угорщині й Чехословаччині. Американські продовжують перебувати на базах у Німеччині й Британії, мають разом з іншими союзниками по НАТО бази в Прибалтиці тощо. І спільні частини та об'єднання в НАТО є, наприклад, франко-німецька бригада. Такого в рамках ШОС не просто немає, а навряд може виникнути у найближчі десятиліття. Спробуйте розмістити постійну військову базу китайських військ з повним набором техніки та правом проводити власні навчання в районі Поволжя – чи радянські гарнізони НДР-івського зразка в провінції Гуаньдун. Та й про створення спільних колективних

бойових частин, де б китайські генерали командували російськими офіцерами, просували їх по службі, давали рекомендації в академію або накладали б на них покарання, питання не просто не стоїть, а стояти зараз не може...

– правову формалізацію механізму воєнної взаємодії держав-членів блоку у кризових ситуаціях.

Останнє дуже важливе тому, що в попередні епохи домінування у світовій політичній системі імперських держав абсолютистсько-монархічного або диктаторського типу усі зовнішньополітичні питання замикалися врешті-решт на правителі, який міг приймати зовнішньополітичні рішення не узгоджуючи їх з паралельно діючими вищими органами представницької, законодавчої чи судової влади. Однак у більшості країн нинішнього світу таке є неможливим, а отже повноваження вищого політичного керівництва держави для їхнього негайного реагування на кризові ситуації мають бути не лише чітко прописані у прийнятих місцевими законотворцями законах, а й узгоджені з законами інших членів альянсу. А це вимагає формування постійно діючих відповідних міжпарламентських асамблей, рад чи інших аналогічного рівня повноважень органів наддержавного рівня (по типу Парламентської Асамблеї НАТО). За відсутності таких органів цілком можливі вкрай неприємні для єдності й стабільності блоку ситуації: один із членів альянсу розцінив якісь дії третьої сторони (наприклад, ультиматум і оголошення загальної мобілізації) як агресію і розпочав вживати відповідних заходів воєнного реагування (аж до передислокації військ через терени союзника) – а інші союзники по блоку означену ситуацію війною не вважають... Тут і до силового зіткнення між самими партнерами по блоку не далеко...

Інша справа, що в сучасному міжнародному політикумі з'явився ще один варіант майже блокових, неформалізованих союзницьких відносин, який дипломатично іменують зараз «стратегічним партнерством». Такі «держави-партнери» також домовляються про «координацію політичних, економічних і воєнних дій», також у кризовій ситуації можуть вдатися до «спільних дій заради вирішення спільних політичних, економічних і воєнних задач». І навіть обіцяють усе це робити, але не зобов'язують себе до цього юридичною формалізацією. Такі союзники, зазвичай, обіцяють не вступати у треті блоки й альянси, спрямовані проти іншого «стратегічного партнера». Можуть навіть «партнерську» військову базу у себе розмістити. Однак захищати такого «стратегічного партнера» до останнього, за будь-яких умов і навіть ризикуючи власним існуванням себе не зобов'язують. Як США з Ізраїлем, якого Сполучені Штати так і залишили на рівні «стратегічного партнера», хоча й мають в Америці потужне єврейське лоббі, хай і підтримують єврейську державу щорічними дотациями в мільярди доларів, регулярно діляться з Ізраїлем найновішими військовими технологіями та всіляко сприяють діям останнього на міжнародній арені. Та якщо настане воістину кризова ситуація – бути чи не бути єврейській державі у Східному Середземномор'ї – офіційний Вашингтон буде приймати рішення про рівень і межу її підтримки

кожного разу індивідуально, виходячи із власних інтересів. На аналогічному «довгому поводі» стратегічного партнерства без зайвих зобов'язань перебуває у відносинах із США «Китайська Республіка» Тайвань. Вона отримує від Вашингтона колосальну військову допомогу, є першою в Азії за закупками американської зброї, але як встановлює офіційний прийнятий Конгресом США «Акт про відносини з Тайванем» від 1979 р. в разі справжньої критичної ситуації навколо Тайваню США мають втручатися у ситуацію тільки «якщо це загрожуватиме інтересам США». За таких обставин президент і Конгрес вирішуватимуть які адекватні дії належить застосувати у відповідь на загрозу» [24]. А є члени НАТО або Японія чи південнокорейська Республіка Техан, з якими у США є жорсткі договірні зобов'язання захищати їх від зовнішньої агресії усіма можливими воєнними засобами за будь-яких умов.

А тепер повернемося до ШОС. Якщо подивитися на офіційні документи означеної організації, то усі прописані в них взаємні зобов'язання країн-членів цілком вписуються в принципи «стратегічного партнерства», але явно не дотягують до параметрів воєнно-політичного блоку. Про що, до речі, глави означених країн не втомлюються постійно заявляти, підкреслюючи, що ШОС – це універсальна міжнародна організація нового типу, котра в питаннях взаємної безпеки й оборони за ступенем кооперації й інтеграції займає проміжне місце між воєнним блоком (по типу НАТО) і формалізованим інститутом регулярних безпекових консультаційних нарад (по типу асеановських регіональних форумів). Тільки типологічну назву для такого типу організації ще не придумали. Отож є пропозиція. Оцінити ШОС як оформлену на офіційному рівні міждержавну багатосторонню спільноту стратегічних партнерів, специфіка якої полягає саме у багатосторонності стратегічного партнерства, в той час як минула світова політика знала лише зафіксовані в документах феномени двостороннього стратегічного партнерства. Але оцінюючи перспективи подальшого воєнно-політичного зближення членів ШОС з можливістю переростання означеної організації у воєнно-політичний блок по типу «азійського анти-НАТО» («Східного Блоку НАТО»), як на тому наполягають в тому числі окремі російські політологи [25], можна впевнено оцінити їх як нереальні. В усякому разі в нинішніх умовах і на найближчі десятиліття.

В цьому плані реальнішими виглядають прогнози про продовження в нових історичних умовах уже класичних варіантів зовнішньополітичної військової стратегії країн-членів ШОС. Китай, притримуючись принципів показової позаблоковості, буде й надалі розширювати військово-політичне співробітництво на міжнародній арені виходячи із правила: «Максимум – стратегічне партнерство». А Росія буде намагатися підтримувати своє воєнно-політичне домінування на пострадянському просторі через систему Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ).

Свідченням того, що сучасна Росія не розглядає ШОС як свою військово-блокову перспективу, можуть слугувати ті ж військові навчання. Адже якщо з пріснопам'ятних маневрів «Мирна місія-2007» в рамках ШОС грандіозних навчань більше не проводилось, то

у форматі ОДКБ вони не лише не припинилися, а навпаки проводяться в посилені масштабах. Прикладом останнього можуть слугувати навчання «Центр-2011», що проходили на базі того самого полігону Чебаркуль із залученням російських полігонів Капустин Яр, Ашулук і Тоцький, таджицького полігону Ляур і казахстанського полігону Оймаш. Ось лише кілька офіційних повідомлень про них: кількість учасників – до 12 тисяч військовослужбовців від армій усіх членів ОДКБ (Росії, Білорусі, Казахстану, Вірменії, Киргизії, Таджикистану). Задіяна техніка: 50 літаків (включаючи найновіші Су-34 і МіГ-31 та стратегічні бомбардувальники-ракетоносці Ту-160), кілька бойових ударних гелікоптерів Ка-52 «Алігатор», до тисячі одиниць наземної бойової техніки (включаючи найновіші танки Т-90А, самохідні 152-мм гаубиці «Мста-С», бойові машини останнього покоління БМП-3, системи протиповітряної оборони С-400 «Тріумф», ракетні комплекси «Скандер-М» тощо), 10 кораблів російської Каспійської флотилії (включаючи найновіший корвет «Татарстан»). Рівень керівництва: командував навчаннями особисто начальник Генерального штабу ЗС РФ Николай Макаров [26].

Водночас останні «антитерористичні» навчання у форматі ШОС «Мирна місія-2012», якими керував командувач сухопутних військ Республіки Таджикистан генерал-майор Емомалі Собіров, пройшли у червні 2012 р. на північнотаджицькому полігоні Чорух-Дайрон за більш ніж скромної участі російської та китайської сторін. Так за даними «РІА Новини» із двох тисяч заявлених організаторами навчань учасників російські збройні сили представляли лише 350 військовиків (тобто один мотострілецький батальйон із числа і так розташованої у Таджикистані 201 військової бази) при 15 бронетранспортерах БТР-80, одному командно-розвідувальному броньованому автомобілі «Тигр» [27] та кількох самохідних гаубицях «Гвоздика». Щоправда, ще в травні 2012 р. Росія забезпечила означеним навчанням «небесне покровительство», приславши до 201 російської бази в Таджикистані мощі Святої Матрони Московської [28], але на масштаб бойової участі російських вояків у навчаннях це вплинуло лише опосередковано. Хіба що з російської авіабази Кант (Киргизія) до місця навчань прилетіли і активно відстрілялися по «умовним терористам» кілька фронтових бомбардувальників Су-24 [29]. Небагато зацікавленості у навчаннях виказав і Китай, надіславши зі складу Ланьчжоуського військового округу на полігон Чорух-Дайрон 369 військовиків [30] при десяти бронемашинах ZSL-92, шести штурмових САУ PTL-02 та кількох ударних гелікоптерах Z9WA [31]. Ще в менших масштабах, якщо вірити інформаційному агентству Kazakhstan Today, долучився до навчань Казахстан, обмежившись присилкою однієї аеромобільної роти, двох літаків Су-27, двох ударних гелікоптерів Мі-24 і двох тільки-но

прийнятих на озброєння бойових розвідувальних машин «Кобра» [32], масовий випуск яких Астана планує організувати спільно з турецькою компанією «Отокар». Киргизька сторона при цьому відправила на навчання одну роту гірських стрільців і групу спецназу [33], а Узбекистан взагалі відмовився брати участь в навчаннях без будь-яких пояснень і навіть не пропустив через свою територію казахстанську бойову техніку, яка в результаті добиралася до таджицького полігону кружним шляхом через Киргизію. Лише приймаючий навчання Таджикистан «розщедрився» військовиками, долучивши до боротьби з «умовними терористами» десантно-штурмовий і мотострілецький батальйони, кілька підрозділів свого МНС і внутрішніх військ МВС, а також танки, штурмовики Л-39 і кілька транспортних літаків, що дало змогу довести загальну кількість учасників навчань до понад 2 тис. бійців при 300 одиницях бойової техніки і півсотні одиниць бойової авіації [34]. Щоправда, на навчаннях «Мирна місія-2012» доволі солідно виглядало генеральське представництво спостерігачів. Адже за навчаннями особисто наглядали заступник міністра оборони Росії Дмитро Булгаков, казахстанський міністр оборони Адільбек Джаксібеков, міністр оборони Республіки Таджикистан Шералі Хайруллоєв, міністр оборони Киргизії Таалайбек Омуралієв і заступник начальника Генерального Штабу Народно-визвольної армії Китаю Ма Сяотхень (马晓天) [35]. Але щоб зняти усі питання щодо військово-блокових прогнозів щодо ШОС уже на наступний день після завершення навчань (тобто 15 червня) заступник начальника канцелярії з закордонних справ міністерства оборони КНР генерал-майор Ци Говей (戚郭威) зазначив у своєму інтерв'ю кореспонденту Сінхуа, що «хоча ШОС розвиває співробітництво у військовій сфері, однак вона не є військовим союзом і забезпечує безпеку не шляхом створення військового блоку, оскільки вона не спрямована проти третьої сторони, ... а отже необґрунтованою є версія про те, що ШОС планує «заповнити стратегічний вакуум у Центральній Азії»» [36].

Висновки: за своїми типологічними характеристиками Шанхайська організація співробітництва дійсно являє собою новий тип міжнародної організації, який можна охарактеризувати як багатосторонню спільноту стратегічних партнерів, що принципово відрізняє її як від жорсткого блокового альянсу (по типу НАТО), так і від формалізованих інститутів регулярних безпекових консультаційних нарад (по типу «великої вісімки», БРІКС тощо). Водночас прогнози про можливе переростання ШОС у військово-політичний блок по типу НАТО чи колишнього ОВД не мають під собою серйозних аргументів. Така трансформація у найближчій перспективі виглядає абсолютно нереальною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декларация о создании Шанхайской организации сотрудничества [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://russian.china.org.cn/russian/43327.htm>
2. Хартия Шанхайской организации сотрудничества [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://russian.china.org.cn/russian/33359.htm>
3. Декларация глав государств-членов ШОС от 29 мая 2003 г. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://2004.kremlin.ru/text/docs/2003/05/46275.shtml>

4. Договор о долгосрочном добрососедстве, дружбе и сотрудничестве государств-членов ШОС (16.08.2007 г.) [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.infoshos.ru/ru/?id=22>
5. Онищук С.М. Шанхайская организация сотрудничества – новая модель межгосударственного партнёрства / С.М. Онищук // Военно-исторический журнал. – 2012. – № 1. – С. 41.
6. Васильев Л.С. Заключение / Л.С. Васильев // Стратегия развития ШОС и политика России в этой организации / Сост. В.А. Матвеев. – Москва: ИДВ РАН, 2012. – С. 208.
7. Клименко А.Ф. К вопросу о формировании стратегии развития ШОС: проблема обороны и безопасности / А.Ф. Клименко // Стратегия развития ШОС и политика России в этой организации / Сост. В.А. Матвеев. Москва: ИДВ РАН, 2012. – С. 44.
8. Леонов С. Война при любой погоде. Сегодня завершаются антитеррористические учения стран-участниц ШОС «Мирная миссия-2007» / С. Леонов // Российская газета (Южный Урал). № 4443 от 17 августа 2007 г.
9. Blomfield A. Russia's President Praises Strength Of Central Asian Alliance / A. Blomfield // The Daily Telegraph. – August 17, 2007 [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.nysun.com/foreign/russias-president-praises-strength-of-central/60726/>
10. Крупянко М.И., Арешидзе Л.Г. США и Восточная Азия. Борьба за «новый порядок» / М.И. Крупянко, Л.Г. Арешидзе. – Москва: Междунар. отношения, 2010. – С. 125.
11. Лузянин С.Г. ШОС: проблемы развития (методология, экономика безопасность) / С.Г. Лузянин // Стратегия развития ШОС и политика России в этой организации / Сост. В.А. Матвеев. – Москва: ИДВ РАН, 2012. – С. 10.
12. Семенов Ю.И. Философия истории. Общая теория, основные проблемы, идеи и концепции от древности до наших дней / Ю.И. Семенов. – Москва: Современные тетради, 2003. – С. 656.
13. Клименко А.Ф. К вопросу о формировании стратегии развития ШОС: проблема обороны и безопасности / А.Ф. Клименко // Стратегия развития ШОС и политика России в этой организации / Сост. В.А. Матвеев. – Москва: ИДВ РАН, 2012. – С. 53.
14. Серебрякова Н.В. Многофакторный анализа интеграционного потенциала ШОС / Н.В. Серебрякова // Стратегия развития ШОС и политика России в этой организации / Сост. В.А. Матвеев. – Москва: ИДВ РАН, 2012. – С. 60.
15. Шершнев Л.И. Четвертая мировая война и ее исторические особенности / Л.И. Шершнев [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/vprint/61914/>
16. Шершнев Л.И. Цивилизационная идеология для ШОС / Л.И. Шершнев [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.inforos.ru/?module=news&action=view&id=20224>
17. Крупянко М.И., Арешидзе Л.Г. США и Восточная Азия. Борьба за «новый порядок» / М.И. Крупянко, Л.Г. Арешидзе. – Москва: Междунар. отношения, 2010. – С. 79.
18. Симонян Р.Г. Блок военных // Советская военная энциклопедия: В 8 т. / Под ред. А.А. Гречко. – Москва: Воениздат, 1976. – Т. 1. – С. 501.
19. Чередниченко М.И. Военный блок / М.И. Чередниченко // Большая советская энциклопедия / Гл. ред. А.М. Прохоров: В 30 т. – Москва: Сов. энциклопедия, 1971. – Т. 5 Вешин–Газли. – С. 246.
20. Militärbündnis [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://de.wikipedia.org/wiki/Milit%C3%A4rb%C3%BCndnis>
21. Оразалин Е.К. ШОС: основы формирования, проблемы и перспективы, пути совершенствования механизмов сотрудничества / Е.К. Оразалин. – Алматы: Институт мировой экономики и политики при Фонде Первого Президента РК, 2007. – С. 78.
22. Клименко А.Ф. К вопросу о формировании стратегии развития ШОС: проблема обороны и безопасности / А.Ф. Клименко // Стратегия развития ШОС и политика России в этой организации / Сост. В.А. Матвеев. – Москва: ИДВ РАН, 2012. – С. 43.
23. Панарин И.Н., Панарина Л.Г. Информационная война и мир. Информационное противоборство в современном мире / И.Н. Панарин, Л.Г. Панарина. – Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 2003. – С. 344.
24. Крупянко М.И., Арешидзе Л.Г. США и Восточная Азия. Борьба за «новый порядок» / М.И. Крупянко, Л.Г. Арешидзе. – Москва: Междунар. отношения, 2010. – С. 172.
25. Никитина Ю.А. ОДКБ и ШОС: модели регионализма в сфере безопасности / Ю.А. Никитина. – Москва: Навона, 2010. – С. 61.
26. Стратегическое учение «Центр-2011» // Официальный сайт Минобороны России. Новости от 09.08.2011 (12:52) [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://www.function.mil.ru/news_page/country_more.htm?id=10643571@egNews&print=true
27. Стартовали учения ШОС «Мирная миссия-2012» [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://oko-planet.su/politik/politikarm/121190-startovali-ucheniya-shos-mirnaya-missiya-2012.html>
28. Президент Таджикистана посетил антитеррористические учения ШОС [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://mir24.tv/news/community/5090495>
29. Учения ШОС «Мирная миссия-2012» стартуют в Таджикистане [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://www.ria.ru/defense_safety/20120608/668170763.html
30. «Жэньминь жибао» он-лайн от 08/06/2012 [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://russian.people.com.cn/31519/7840176.html>
31. Лямин Ю. Учения ШОС «Мирная миссия-2012» / Юрий Лямин [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://impr-navigator.livejournal.com/164978.html>
32. В Таджикистане завершились учения ШОС «Мирная миссия-2012» [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.kt.kz/?lang=rus&uin=1133168020&chapter=1153555942>
33. Казахстанские военные отправились в Таджикистан для участия в «Мирной миссии-2012» [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://news.mail.ru/inworld/kazakhstan/society/9169401/>
34. Рафиева Мавлюда. Узбекистан не пропустил боевую технику Казахстана для участия в «Мирной миссии-2012» / Мавлюда Рафиева [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://news.tj/ru/news/uzbekistan-ne-propustil-boevuyu-tehniku-kazakhstana-dlya-uchastiya-v-mirnoi-missii-2012>
35. В Таджикистане завершились учения ШОС «Мирная миссия-2012» [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://tajikistan.russiaregionpress.ru/archives/6066>
36. Замначальника канцелярии по иностранным делам министерства обороны КНР ознакомил с результатами учений «Мирная миссия-2012» // «Жэньминь жибао» он-лайн от 15/06/2012 [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://russian.people.com.cn/31519/7847208.html>

Рецензенти: **Пронь С. В.**, д.і.н., професор;
Підберезних І. Є., к.і.н., доцент.

© Рубель К. В., 2012

Стаття надійшла до редколегії 11.07.2012 р.

РУБЕЛЬ Каріна Вікторівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Военно-дипломатичної академії, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: міждержавні відносини в азіському регіоні, військово-політичне співробітництво між державами на сучасному етапі.